

УДК 37.091.12:796

Шурхал І.А.

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті подано результати аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури, з'ясовано сутність поняття "готовність", "готовність до професійної діяльності"; проаналізовано головні наукові напрями та рівні дослідження проблеми готовності до професійної діяльності; визначено структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності (мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, рефлексивний).

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, структурні компоненти, майбутні учителі фізичної культури.*

Постановка проблеми її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основною ідеєю концепції вищої освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентноздатного на ринку праці, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією й орієнтується в суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної роботи зі спеціальності на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності [1].

Оновлення та переорієнтація змісту фізичного виховання в сучасній загальноосвітній школі зумовлює необхідність вирішення багатьох проблем підготовки майбутніх учителів фізичної культури, діяльність яких спрямована не тільки на навчання, а й повинна бути орієнтована на виховання здорового підростаючого покоління.

Шляхом використання засобів фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої роботи в усіх ланках системи освіти закладається підґрунтя для забезпечення й розвитку фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я кожного члена суспільства.

Важливим результатом підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання у процесі навчання – є формування готовності особистості до професійної діяльності [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема готовності до різних видів діяльності розглядалась у працях багатьох педагогів, психологів, соціологів. Загальнотеоретичними основами цієї проблеми займалися Б. Ананьєв, Л. Божович, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та інші вчені. Питання професійно-педагогічної підготовки та формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності розглядають О. Абдулліна, І. Гавриш, С. Гончаренко, Л. Дудорова, К. Дурай-Новакова, С. Єлканов, І. Зязюн, Л. Кандилович, Л. Кондрашова, Н. Левітов, А. Ліненко, С. Манукова, Р. Пенькова, В. Сластьонін, В. Щербина та ін.

Теоретико-методичні засади професійної підготовки і формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання досліджувались такими вченими, як: Н. Башавець, Н. Белікова, С. Гаркуша, Л. Демінська, П. Джуринський, В. Завацький, Л. Іванова, О. Куц, Л. Лубишева, В. Мартиненко, М. Носко, Г. Остапенко, Л. Сущенко, О. Тимошенко, Б. Шиян та ін.

Мета статті – розглянути сутність та структуру готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науці накопичено багатий теоретичний і практичний досвід стосовно проблеми готовності особистості до певного виду діяльності, причому сутність поняття "готовність" трактують по-різному залежно від видів діяльності, оволодіння якими було метою підготовки. Педагоги головну увагу приділяють виявленню факторів, умов, засобів для цілеспрямованого формування готовності. Зв'язки та залежності між станом готовності та ефективною діяльністю є предметом вивчення психологів.

У психолого-педагогічному словнику "готовність" визначається, як стан особистості, який дозволяє їй успішно увійти в професійне середовище, швидко розвиватися в професійному відношенні [11].

Вчені [2, 3] виокремлюють три етапи наукового дослідження проблеми готовності людини до певних форм реагування, поведінки та діяльності. На першому (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) готовність ототожнювалась із феноменом настанови та розглядалась як психічний стан суб'єкта, що спричиняє поведінку (діяльність) певного характеру й спрямованості (Д. Узнадзе). На другому етапі (середина ХХ ст.) зазначений феномен розглядався як якісний показник саморегуляції поведінки людини (Г. Олпорт). На третьому етапі (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) готовність вивчається у

контексті теорії діяльності взагалі та професійної діяльності зокрема (Г. Гагаєва, М. Дьяченко, Л. Кандибович, А. Ліненко, В. Пушкін, В. Шадриков) [2].

На сучасному етапі у психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення поняття "готовність". Науковцями (І. Вужина, А. Ліненко, Г. Троцько) "готовність" визначається як цілісне стійке особистісне утворення; інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення (С. Литвиненко); інтегративна якість особистості (І. Гавриш); цілісна система стійких інтегративних особистісних утворень (Т. Жаровцева) тощо [8].

К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, В. Сластьонін готовність розглядають як первинну й фундаментальну умову успішного виконання будь-якої діяльності, як ступінь мобілізації внутрішніх ресурсів людини з метою найбільш ефективного розв'язання певних завдань [5, 6, 10]. При цьому, готовність не є вродженою, а виникає в результаті певного досвіду людини, заснованого на формуванні її позитивного ставлення до означеної діяльності, усвідомленні мотивів і потреби в ній, об'єктивації її предмета та способів взаємодії з ним [5].

Готовність особистості до діяльності виявляється перш за все в її здатності до організації, виконання і регулювання своєї діяльності. Крім того, готовність до діяльності зумовлюється багатьма факторами, найважливішим з яких є система методів і цілей, наявність професійних знань і вмінь, безпосереднє включення особистості в діяльність, у процесі якої найбільш активно формуються потреби, інтереси і мотиви здобуття суттєвих, значущих знань і вмінь [2].

Учені М. Дьяченко та Л. Кандибович, готовність до діяльності трактують як "цілеспрямований прояв особистості, що включає переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, вміння та навички" [6].

В. Сластьонін готовність до діяльності розглядає як модель вірогідної поведінки, способів діяльності, оцінки власних можливостей у співвідношенні з професійними труднощами і необхідністю досягнення встановленого результату [10].

Учені виділяють два основні підходи до визначення готовності до професійної діяльності – функціональний та особистісний. Основу функціонального підходу становлять вивчення тих психічних функцій, які забезпечують досягнення нових результатів діяльності. Особистісному підходу характерний розгляд психологічної готовності у взаємозв'язку з особистісними передумовами до успішної діяльності, особливо такими, як знання і уявлення про особливості діяльності, володіння засобами і прийомами її здійснення [4].

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що проблема готовності до професійної діяльності досліджується на різних рівнях: *особистісному*, де готовність розглядається як прояв індивідуально-особистісних якостей, обумовлений характером майбутньої діяльності (К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьєв, І. Кон, А. Леонтьєв, Ф. Михайлів, Є. Шорохова та ін.), *функціональному*, який представляє її як тимчасову готовність і працездатність, суть якої у передстартовій активізації психічних функцій (В. Алаторцев, Є. Ільїн, Н. Левітов, В. Пушкін та ін.), професійна майстерність, вміння мобілізувати необхідні фізичні і психічні ресурси для реалізації діяльності (А. Леонова), *особистісно-діяльнісному*, професійна готовність розглядається як цілісний прояв усіх сторін особистості, як система мотивів, установок що дає можливість ефективно виконувати професійні функції (А. Деркач, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Н. Соколова та ін.) [3, 9].

Проблему готовності до педагогічної діяльності з позиції особистісного підходу розглядає В. Сластьонін і визначає її як "особливий психічний стан, що характеризується наявністю у суб'єкта образу структури певної дії та постійною спрямованістю свідомості на її виконання" [10]. До факторів, що формують готовність до педагогічної діяльності, науковець відносить теоретичну та практичну підготовку майбутніх учителів, розвинену мотиваційну сферу та професійно важливі якості особистості.

А. Ліненко [8] готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності розглядає як інтегроване особистісне утворення, що характеризується обраною прогнозованою активністю особистості під час підготовки і введення в діяльність. Автор аналізує такі вияви готовності, як позитивне ставлення до педагогічної діяльності, певний рівень оволодіння педагогічними знаннями, вміннями і навичками, самостійність у розв'язанні професійних задач, моральні якості особистості, розвиток педагогічних здібностей, наявність професійно-педагогічної зорієнтованості особистості тощо.

Доведено, що сутність готовності особистості до педагогічної діяльності виражається в діалектичній єдності всіх її структурних компонентів, властивостей, зв'язків і відносин. Цьому найповніше відповідає її розуміння як інтегративного особистісного утворення, що є регулятором і умовою успішної професійної діяльності вчителя [2].

Готовність майбутніх фахівців фізичного виховання до професійної діяльності характеризується вченими [1, 3, 9] як цілісний прояв особистості, комплекс необхідних знань, умінь і навичок, результат професійної освіти та виховання, соціальної зрілості особистості, компонентами якої виступає психологічна, науково-теоретична, практична, фізична й психо-фізична готовність.

Науковці [7, 10] констатують співіснування різних підходів до визначення кількісного і якісного складу компонентів структури готовності до професійної діяльності. Так, науковці М. Дьяченко, Л. Кандибович відмічають такі компоненти: *мотиваційний* (позитивне ставлення до професії, професійні мотиви, інтерес); *орієнтаційний* (знання і уявлення про особливості та умови професійної діяльності); *операційний* (оволодіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями,

уміннями, навичками та ін.); *вольовий* (самоконтроль, уміння керувати діями); *оцінювальний* (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідність процесу розв'язання професійних задач) [6].

В. Сластионін пропонує таку структурну організацію професійної готовності: *психологічна* готовність (сформована спрямованість на діяльність, установка на роботу); *науково-теоретична* готовність (наявність певного обсягу педагогічних, психологічних, соціальних знань, необхідних для компетентної професійної діяльності); *практична* готовність (наявність сформованих професійних умінь і навичок); *психофізіологічна* готовність (наявність відповідних передумов для оволодіння професійною діяльністю, сформованість професійно-значущих особистісних якостей); *фізична* готовність (відповідність стану здоров'я й фізичного розвитку вимогам професійної діяльності, працездатності) [10].

К. Дурай-Новакова у структурі професійної готовності визначає п'ять компонентів, а саме: *мотиваційний* (професійно значущі потреби, інтереси і мотиви діяльності), *орієнтаційно-пізнавальний* (знання й уявлення про зміст професії, вимоги професійних ролей, способи розв'язання професійних завдань), *емоційно-вольовий* (почуття відповідальності за результат діяльності, самоконтроль, уміння управляти діями, із яких складається виконання професійних обов'язків), *операційно-діяльнісний* (мобілізація та актуалізація професійних знань, умінь, навичок і професійно-значущих властивостей особистості; адаптація до вимог професійних ролей і до умов професійної діяльності), *установочно-поведінковий* ("налаштованість" на добросовісну роботу) [5].

На нашу думку, запропоновані науковцями структури відрізняються лише назвами визначених компонентів, а за змістом вони майже тотожні і не суперечать одна одній, а навпаки доповнюють, розкриваючи різні аспекти складного поняття.

Узагальнення досліджуваних матеріалів дає можливість визначити основні компоненти готовності майбутніх учителів до професійної діяльності: 1) мотиваційно-цільовий компонент, який виокремлюється практично всіма авторами і передбачає професійні настанови, позитивне ставлення до професії, наміри, інтерес, 2) змістово-операційний компонент, до якого належать система професійних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності. Проте зазначимо, що деякими науковцями ці компоненти або відокремлюються (І. Вужина, О. Пехота), або мають інше найменування: змістовий і діяльнісний (С. Литвиненко), змістовий і процесуально-діяльнісний (І. Гавриш) тощо [2]. Окремі науковці (Л. Кондрашова, Г. Троцко) виокремлюють як складову орієнтаційний, оцінний або оцінно-результативний (С. Гончаренко, І. Гавриш) компонент, вольовий (С. Гончаренко), емоційно-вольовий, психофізіологічний (Л. Кондрашова, Г. Троцко), інтеграційний (О. Пехота), креативний (С. Литвиненко) тощо [3].

У результаті аналізу наукової літератури [5, 6, 7, 10], який дав змогу виявити спільне та відмінне в поглядах учених щодо поняття і структури готовності до діяльності, виділені такі *структурні компоненти готовності* майбутнього фахівця фізичного виховання до професійної діяльності: *мотиваційний* (ступінь сформованості мотивації майбутніх учителів фізичної культури до професійного навчання: його потреби в здійсненні цієї діяльності і форми їх конкретизації: інтереси, цілі, прагнення), *когнітивний* (ступінь сформованості у майбутніх учителів фізичної культури теоретико-методичних знань), *практично-діяльнісний* (ступінь сформованості професійно зорієнтованих умінь та навичок студента) і *рефлексивний* (здатність студента критично ставитися до особистісних та професійних якостей, використовувати методи і прийоми самоконтролю).

Висновки. Здійснений аналіз психолого-педагогічних праць дає змогу визначити готовність майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності як результат професійної підготовки, як інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення, яке включає такі структурні компоненти готовності майбутнього фахівця фізичного виховання до професійної діяльності: мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний і рефлексивний.

Використані джерела

1. Белікова Н.О. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту / Н.О. Белікова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів: ЧНПУ, 2013. – Випуск 112. – Т. 2. – С. 52-56.
2. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти"/ Ірина Володимирівна Гавриш. – Луганськ, 2006. – 46 с.
3. Гаркуша С.В. Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій: теоретичний та методичний аспекти. Монографія / С.В. Гаркуша. – Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2014. – 392 с.
4. Дудорова Л.Ю. Формування готовності майбутніх учителів до організації шкільного туризму (теоретико-методичний аспект): монографія / Л.Ю. Дудорова. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2014. – 422 с.

5. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. докт. пед. наук : спец. 03.00.01 / К.М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.
6. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Мн.: Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
7. Коновальчук І. Психологічні аспекти готовності учителів до інноваційної діяльності / І. Коновальчук // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – Випуск 4. – частина 1. – С. 155-161.
8. Ліненко А.Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї: Монографія / А.Ф. Ліненко. – Одеса: ОКФА, 1995. – 80 с.
9. Остапенко Г.О. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язбережувального навчально-вихованого середовища загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Г.О. Остапенко. – К., 2013. – 20 с.
10. Слостенін В.А. Педагогика профессионального образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / под ред. В.А. Слостенина. – М.: Академия, 2004. – 368 с.
11. Словник психолого-педагогічних понять і термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/method/psychology/1270/>

Shurkhal I.

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE

The article presents the results of theoretical analysis of psychological and pedagogical literature, concerning the problem of forming the readiness to professional activity of future physical culture teachers; elucidated the essence of concept "readiness", "professional readiness"; analyzes the main scientific directions and levels of readiness to professional activity; revealed structural components the readiness of future physical culture teachers for professional activity: motivational component (positive attitude toward the future profession), cognitive component (professional knowledge), practically-activity (professional abilities and skills), reflexive components (self assessment). Readiness to the professional activities is characterized by the integrative state of personality which includes the optimal system of knowledge, skills, needs, motivation and abilities, that is, everything, that forms the professional qualities of the specialist and his attitude to the activity.

Key words: *readiness, professional readiness, structural components of readiness, future teachers of physical culture.*

Стаття надійшла до редакції 23.01.2015